

זמירות לסעודות-שבת שיסד האר"י הקדוש

ניקדן, תרגמן וצירף מבוא והערות

יהודה ליבס

עם המהפכה הגדולה שחולל האר"י (ר' יצחק לוריא אשכנזי) בתורתה העיונית של הקבלה החלה הקבלה במאה השש-עשרה, בעיר צפת שבגליל, להטביע את חותמה על דמותו של העם היהודי גם בדרך הכנסת מנהגים וחדושים ליטורגיים. בתחום זה בולטים במיוחד מנהגי השבת של המקובלים ששיוו ליום זה אופי חדש. הרבה ממנהגים אלה קשורים בשלוש סעודות השבת המסורתיות (בערב, בבוקר ובשעת המנחה), וחשובים שבהם השירים שלפנינו. שמו של האר"י חתום בראשי הבתים, ונמצא שירים אלה הם מן הדברים המעטים שכתב הוא בעצמו.

השירים נכתבו ארמית בחיקוי ללשונו של ספר הזוהר. ואכן משתקפים בלשון השירים תכונותיו של הניב המיוחד שבו נכתב הזוהר, וזאת מלבד השיבוצים המרובים והרמזים הישירים לספר זה. יש מן הפרשנים מי שנותן טעם נוסף לכתיבת השירים ארמית – כדי שלא יבינו בהם המלאכים, שכידוע אינם מכירים לשון זו.

מנהגי ישראל שיסודם בקבלה הם בבחינת רמזים לעניני העולמות העליונים, ואמנם זה תוכנם של השירים שלפנינו. וכך כותב ר' חיים ויטל (רח"ו) בהקדמתו לשיר של ערב ב"שער הכוונות": "לאחר האכילה היה נוהג מורי ז"ל לומר פזמון אחד בקול נעים. והוא ז"ל תיקן ג' פזמונים מיוסדים ע"ד חכמת האמת [היא חכמת הקבלה] בכל פרטי הכוונות של שבת. פזמון אחד לסעודת הלילה ופזמון אחד לסעודת שחרית ופזמון אחד לסעודת מנחה".

בשירים מתוארים מנהגי המקובלים בשעת סעודות השבת, ומוסבר הטעם הקבלי לכל מנהג.

שירים אלה נפוצים הם עד מאד, ובקהילות רבות, אשכנזיות (בעיקר חסידים), ספרדיות ומזרחיות, מזמרים את הפזמונים בשלוש הסעודות (דווקא לפנייהן) במנגינות ערביות.

כמה וכמה פירושים נכתבו לשירים. הנפוץ שבהם הוא פירושו של ר' ישראל סרוג (שנחשב בעבר לתלמידו הישיר של האר"י, ועתה שנוי הדבר במחלוקת החוקרים). פירוש זה נדפס כמה פעמים, ובפעם הראשונה בספר "נעים זמירות ישראל" (לבוב תקנ"ד), וכן מצוי הוא ברוב כתבי-היד של השירים. נוסח כתבי היד עולה לאין ערוך על הנוסח הנדפס. כן מצויים פירושו של ר' מאיר הכהן פופרש, הנקרא אור שבת (ירושלים תשמ"ו), ופירושו של מהר"ן ז"ל, ואין להכריע בו אם הוא של ר' נתן העזתי, או של ר' נתן שפירא ירושלמי (ירושלים 484 80). פירוש אחר הוא פרוש "מנחת יעקב" מאת יעקב בר רפאל הלוי, שנדפס בכמה סידורים וספרי תיקוני שבת (תיקוני שבת, דפוס פראג שנת ת"א כנראה). ר' יעקב שיבץ בפירושו חלק גדול מפירושו של סרוג. יש לציין גם את הפירוש בספר "חמדת ימים" (אזמיר תצ"א) וכן פירוש "פרחי שושנים" (פעטרקוב תר"ע); שיר של מנחה פורש גם בס' "סידורו של שבת" לר' חיים מטשערנאוויץ (וורשא תרס"ט). גם פירושים אחרים מצויים בכתבי היד, ואין שמות מחבריהם ידועים.

יותר מאלה מעידים החיקויים לשירים על תפוצתם הרבה. האר"י לא חיבר זמירות אלא לשלוש סעודות השבת, ומקובלים שבאו אחריו חיברו במתכונתם גם לשאר החגים ומועדי ישראל. חיקויים אלה לשונם היא לשון שירי האר"י וכן שווים הם להם בצורת הבתים ובחריזה ובדרך כתיבת האקרוסטיכון. הפתיחה לשירים מועתקת לרוב כלשונה. בין כותבי החיקויים יש למנות את נתן העזתי (זמירותיו נדפסו בס' חמדת ימים, אזמיר תצ"א) והמקובלים יוסף חיים, מנחם די לונזאנו (שם) וששון בן מרדכי (על כך העירני ד"ר מאיר בניהו, ועיין בספרו שירה ופיוט של יהודי בבל, ירושלים תש"ל).

השירים תורגמו פעמים מספר. לעברית תרגם נפתלי בן מנחם בספרו זמירות של שבת (ספריית השבת, תש"ט) והוא צירף להם גם הערות מספר. תרגום פיוטי מצוי בספרו של אשר בן ישראל שבת שבנסתר (ירושלים תש"ט). גרשם שלום תרגם לגרמנית אזמר בשבחין: Zur Kabbala und ihrer Symbolik, 1960. p. 190-192, ולאנגלית תורגם שיר של ערב בספרו של ג. שלום On the Kabbalah and its symbolism, 1969. בספרו "שירת הקבלה" (Die Lyrik der Kabbalah, Wien-Leipzig, 1920) תרגם מאיר וינר את השירים לגרמנית. (על תרגום זה ראה הביקורות ב"התקופה" כרך ה, ובמאמרו של גרשם שלום בכתב העת *Der Jude* כרך 6 [1921], עמ' 68).

בהכנת מהדורה זו היו לפני כל התרגומים והפירושים הנזכרים. בקביעת נוסח השירים נזקקתי בעיקר לדפוס ראשון (להלן ד"ר) שבו נדפסו השירים והוא ספר "יפה נוף" שנדפס בווינציה ככל הנראה בשנת של"ד (שנתיים אחר מות האר"י!), וכן לנוסח שבשער הכוונות (ירושלים תרס"ב), והשוויתי לנוסח בסידורים ותיקוני שבת מרובים. כן בדקתי עשרות כתבי-יש שהם או צילומיהם נמצאים בבית הספרים הלאומי בירושלים, ועיינתי גם בגרסאות שמביא הרב זלוטניק מכתבי-היד שברשותו (נרות שבת כרך ד). לאחרונה, עשרות שנים אחרי פרסום שורות אלה לראשונה, מצא יוסף אביב"י כתב יד שהוא לדעתו כתב ידו של ר' חיים ויטל, ומכיל את הנוסח המקורי של השירים (יוסף אביב"י, קבלת האר"י, מכון בן צבי, ירושלים תשס"ח, כרך א, עמ' 96). כתב יד זה לא הגיע לידי.

לא דבקתי בנוסחו של אחד מן הספרים הללו אלא שקלתי כל מקרה לגופו, והכרעתי לצד הנוסח הסביר והמקובל והמתאים למשקל השיר. בחילופי הגרסאות רשמתי רק את בעלי המשמעות שבהם, שמא יש בהם כדי לתרום להבהרת הנוסח המקורי, כי החילופים, השינויים והשיבושים רבים הם לאין ספור. עם זאת הקפדתי לציין נוסח דפוס ראשון בכל פעם שסטיתי ממנו, וכן ציינתי את מקור הנוסח שבפנים.

בניקודם של השירים הקדשתי לשמור בראש וראשונה על משקל השיר, וכן על הדקדוק הארמי המקובל ועל הכתוב במילונים של הניבים הארמיים השונים. לניקוד השירים המובא בספרים ייחסתי רק חשיבות שלישית במעלה.

בפירושי הערתי רק הערות שקופות ובולטות מפשט השירים, ואינני מתיימר שירדתי תמיד לעומק כוונותיו הקבליות של האר"י. עם זאת דעתי היא ששירים אלה נכתבו בימי שהותו של האר"י במצרים, שעה שעסק בפירושי זוהר, ורוב רמזיו מתבארים לפי ספר הזוהר. אין למצוא כאן אפוא את עיקר "קבלת האר"י" החדשנית והדינמית שנתפתחה בימי צפת (לא זאת דרכם של רוב המפרשים הקדומים).

עלי להודות לפרופ' ג. שלום, לד"ר מ. בניהו שעזר לי בעצותיו, למר דוד תמר, ולד"ר רבקה שץ (עתה כל אלה זכרונם לברכה), וכן לידידי מר משה אידל ולאשתי היקרה.

העבודה נעשתה לפי פנייתה של ד"ר רבקה ש"ץ בשביל הסמינר הנערך בצפת מטעם החוג לפילוסופיה עברית וקבלה של האוניברסיטה העברית במלאת ארבע מאות שנה לפטירת האר"י.

(מאמר זה נתפרסם במולד כרך ד (כ"ז) חוברת 23 (233), אדר תשל"ב, עמ' 540-555, וכאן חלו בו תיקונים והוספות אחדים).

זמר לסעודה ראשונה

1	אַתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התקינו סעודת
2	דְּמַהִימְנוּתָא שְׁלִימָתָא	האמונה השלמה
3	חֻדוּתָא דְּמַלְכָא קְדִישָׁא.	חדוות המלך הקדוש.
4	אַתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמַלְכָא.	התקינו סעודת המלך.
5	דָּא הִיא סְעוּדָתָא	זו היא סעודת
6	דְּחֻקְלָא תְּפוּחִין קְדִישִׁין.	שדה תפוחים קדושים.
7	וְזַעִיר אַנְפִּין וְעֵתִיקָא קְדִישָׁא	וקצר אפיים והעתיק הקדוש
8	אַתִּין לְסַעְדָּה בְּהַדָּה.	באים לסעוד אצלה.

לפני השיר (וכן לפני שני השירים האחרים) מובאת בכל הסידורים וההוצאות המאוחרות יחסית הכרזה זו. כך היו מכריזים רשב"י וחבריו לפני סעודת השבת (לפי הזוהר ח"ב דף פח ע"ב). הכרזות אלה באות גם ב"סדר של שבת" שבהנהגות האר"י (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י עמ' 341). אבל בד"ר לא כתוב אלא: "לסעודה ראשונה של שבת לנוקבא דזעיר אנפין לעטרה בסוד מטה מוצע' ושלחן ערוך ונר דלוק וקידוש על היין וטוב לאמרם קדם הקידוש".

- 1 בזוהר (שם) "ר' שמעון כד הוה אתי לסעודתא הוה אמר הכי: אתקינו סעודתא דמהימנותא עלאה, אתקינו סעודתא דמלכא. והוה יתב וחדי".
- 2 (שם): "דאינון סעודתי מהימנותא שלימתא".
- 3 (שם): "ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדותא דמלכא קדישא, ומאן חדותא דיליה, אילין תלת סעודתי מהימנותא... וכולהו חדו על חדו מהימנותא שלימותא מכל סטרוי".

לפי הזוהר (שם) כל סעודה משלוש סעודות השבת היא כנגד אחד משלושת הפרצופים העליונים הנזכרים כאן (חקל תפוחין קדישין, זעיר אנפין ועתיקא קדישא). חקל תפוחין קדישין היא השכינה (המקובלים כינוה כך לפי דרשת חז"ל על בראשית כז, כז, המזהה את ריח השדה שבפסוק עם ריח גן עדן מכאן, ושדה תפוחים מכאן, ועיין רש"י שם. וראה זוהר חדש מדרש רות הוצאת הסולם סימן תק). והיא כנגד סעודת הערב ולכן היא נושא שיר שזה (השכינה נקראת בזוהר שבתא דמעלי שבתא, כלומר – שבת של ערב שבת). עתיקא קדישא הוא כנגד סעודת הבקר, וזעיר אנפין כנגד סעודה שלישית (כך נדרש הפסוק - ישעיהו נח יד – כנגד שלוש הסעודות וכנגד שלושת הפרצופים). את הרעיון ששאר שני הפרצופים באים להשתתף בסעודת כל אחד מהם לא מצאתי בס' הזוהר. בזוהר (שם) נאמר שר' אבא היה נוהג להכריז לפני כל סעודה: "דא היא סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכולא... דא היא סעודתא דקב"ה" וכן בשאר הסעודות, והכרזה זו (כהכרזת הרשב"י לעיל) אומצה כאן ע"י האר"י. ועוד כתוב שם בין השאר: "ועל דא בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובזעיר אנפין ובחקלא דתפוחין... ולקבלייהו בעי לאשלמה סעודתיה... משום דאיהו מהימנותא שלימתא". המקובלים חילקו קטע זה שבזוהר לשלושת חלקיו העוסקים כל אחד באחת משלוש הסעודות, ונהגו לומר כל חלק לפני הזמר (משירי האר"י האלה) השייך לאותה סעודה, וכך נדפס בסידורים. עצם מנהג שלוש סעודות השבת מקורו בגמרא (שבת קיח ע"א): "אמר ר' שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות. מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג". זעיר אנפין הוא ניגודו של אריך אנפין שהוא תרגום ארץ אפיים. לפיכך תרגמתי כשם שתרגמתי, לפי משלי יד, יז (ובתרגומו האנגלי של שלום the Impatient). מקורו של עתיקא קדישא הוא ב"עתיק יומין" שבדניאל (ז ט).

7

משקל השיר v-----, וחריזתו = שין בסופי הבתים, נוסף על החריזה הפנימית שבכל בית.

אזמר בשבחים	אֶזְמַר בְּשִׁבְחֵיךָ	1
לבוא בפתחים	לְמַעַל גוֹ פְתָחֶיךָ	2
שבשדה תפוחים	דְּבַחְקֵל תְּפוּחֵיךָ	3
שקדושים הם.	דְּאֲנוּן קְדִישִׁין	4

1 כך גם בד"ר (אמנם מנוקד שם שבחין בשין שמאלית), אבל בשער הכוונות ובנוסחאות רבים – אסדר במקום אזמר, ונראה לי כשיבוש שמקורו בשיר הבוקר שפתיחתו אסדר לסעודתא. ר"י סרוג דורש את המלה אזמר מלשון זימור וכריתת כוחות הרע במזמרות.

2 בד"ר כתוב תמורת זאת – למיעל ביה פקחין, ולא מצאתי נוסח כזה בשום מקום אחר. אבל מצוי הנוסח – למיעל ביה גו פתחין.

נזמיננה עתה	נְ זַמֵּן לַה הַשְּׁמָא	5
בשלחן חדש	בְּפִתּוּרָא חֲדָשָׁא	6
ובמנורה טובה	וּבְמִנְרֵתָא טָבָתָא	7
המאירה על רישין.	דְּנִהָרָה עַל רִישֵׁין	8

נזמן רומז אולי לזימון של ברכת המזון. לה – לשכינה והיא הנושא אף בהמשך.	5
יש כאן זכר הפסוק: "בהיטיבו את הנרות" (שמות ל, ז). טבתא: בכ"י בודלי 1922.2 שבתא.	7
דנהרה – בכ"י דנהורא, דנהרין.	8

ימין ושמאל	יְ מִינָא וּשְׁמָאֲלָא	9
וביניהם כלה	וּבִינֵיהוּ כְּלָה	10
יוצאת בקשׁוטים	בְּקִשׁוּטֵין אֲזָלָה	11
וכלים ולבושים	וּמְנִין וּלְבוּשֵׁין	12

כלומר מידת החסד ומידת הדין, ויש מפרשים גם על שלושת הימים שלפני השבת ושלושת הימים שאחריה.	9
כלים = בגדים.	12

יחבקנה בעלה	יְ חִבְקָה לַה בְּעֵלָה	13
וביסוד אשר לה	וּבִיסוּדָא דִּי לַה	14

הגורם לה נחת	דְעָבַד נִיְהָא לֵה	15
יכתוש כתוש	יְהֵא כְתִישׁ פְּתִישׁוּן	16

- 13 בעלה – הוא זעיר אנפין.
- 14 יסוד – היא הספירה התשיעית שסמלה אבר המין, וכאן מדובר על אבר המין הנקבי, כלומר בחינת יסוד שבמלכות.
- 16 כתש כתישין – ביטוי זוהרי הקשור בתיאור הזיווג שבין הספירות האלוהיות יסוד ומלכות. זוהר ח"ג דף רמז ע"א-ב: "בלולה בשמן כתית (במדבר כח ה)... מאי כתית אלא רמז הוא דקא רמיז לשמשא בנוקבא לאנגדא לגבה שמן כתית כדקא יאות לה... לאפקא מזיתים דאינון שייפין (כלומר אברים) בגופא ולאמשכא ההוא נגידו מלעילא בכל שייפא ושייפא לא הוי אלא כתית. וצדיק (ספירת יסוד) איהו דכתיש כתישין ואפיק מכל אינון שייפין עלאין דאינון זיתים קדישין משח רבו בתיאובתא שלים לגבי נוקביה. ואי לא כתיש לא יפוק ההוא משחא אלא בלא תיאובתא דשייפין. וההוא נגידו לא אתהני מניה נוקבא ולא הוי כדקא יאות עד דתהא בלולה מניה מכל שייפין וע"ד בלולה בשמן כתית לאתהנאה ולאנתנא מניה". השמן הכתית (שאונקלוס תרגמו משח כתישא) מסמל את השפע האלוהי שהוא בחינת שכבת הזרע שמטיל היסוד בשכינה. אין שמן זה נקרא "כתית ו"בלול" אלא בשעה שנמוג מכל האיברים העליונים (הספירות שלמעלה) ורק אז הוא משובח (כך לפי תורת הרפואה של הימים ההם), ורק אז נהנית ממנו הנקבה (ומכאן – עביד ניחא לה, שבשיר). כתיש כתישין פירושו מושך וממזג מכל הספירות העליונות להטיל בשכינה את השפע העליון. נ"א – כתיש נפישין.

צעקות גם צרות	צָ וְחִין אוּף עֶקְתִין	17
בטילות ושובתות	בְטִילִין וְשְׁבִיתִין	18
אך פנים שמחות	בְרַם אַנְפִין חֶדְתִין	19
ורוחות עם נפשות	וְרוּחִין עִם נַפְשִין	20

- 17 כינויים אלה הם לכוחות סטרא אחרא, שלפי הזוהר (במקומות רבים) אין להם רשות לפעול ביום השבת. (ר' שורה 61 ואף שיר המנחה שורה 13 ואילך). בכמה כ"י: 'עתיקין' במקום עקתין.
- 19 אמנם לפי הדקדוק הארמי המקובל יש לתרגם כאן – "פנים חדשות"; ואמנם כך פרשו המפרשים (כולל ר"י סרוג) ותרגמו כל המתרגמים. אעפ"כ סבור אני שלפינו צורת בינוני פועל נקיבה רבים משרש חדה (במקום – חדין). ונהג כך האר"י מפני החרוז והרי מדרכה של לשון הזוהר

ליצור לפעמים את צורת הרבות על-ידי הוספת סיומת ריבוי הזכרים ין אחרי ת' הנקיבה. והשווה צורות כגון "נשמתי", "סעודתי", "גולגלתי", "רעותי", "בעותי", "מתבתתי" (עיין מ. צ. קדרי, דקדוק הלשון הארמית של הזוהר, סעיף 20 2 (ג)); ולא זו בלבד, אלא אף באותו בית ממש בשירנו (שורה 17) נמצאת המלה "עקתי", שאין לטעות בה ולגרוס שהת' שורשית היא. נמצא שהאר"י הרבה להשתמש בצורות כאלה שהרי לפחות שלוש נמצאות בשירנו. וראה גם שיר של בוקר שורה 35 בהערה. ואם נתרגם "חדשות" הרי המשפט חסר נשוא הוא לכאורה. ולגופו של עניין, - הרי הפועל חדה מצוי דווקא בצירוף עם רוחין ונפשין (כך למשל בשירו המפורסם של ר"י נג'ארה "יה ריבון" - "יחדון רוחין ונפשין", ווכיו"ב בס' הזוהר). לעניין רעיון החדווה שבבת ר' הערה לשורה 3 של ההכרזה שלפני השיר ובבית הבא. מאידך אמנם מצוי לרוב בס' הזוהר רעיון הנשמה והרוח החדשים שזוכה בהם האדם ביום השבת (ר' שורה 29), ו"פנים חדשות" ראה שבת קיב ע"ב, ועוד.

שמחה גדולה תבוא	ח דו סג' ייתי	21
בכפל כפליים	ועל חדה תרתי	22
אור לה יגיע	נהורא לה ימטי	23
וברכות הרבות	וברכן דנפישין	24
	בכ"י וכן בכמה דפוסים מאוחרים במקום ייתי - יסגי, והוא מנוגד למליצה ולחריזה הפנימית. נ"א - ירתי (ירתי), כלומר - יורשים.	21
	ימטי - פועל יוצא שנושאו בעלה של השכינה, אבל אפשר לנקד גם ימטי (יוד חרוקה). ומצאתי אף את הנוסח: דמתין.	23
	ברוב כתבי היד - וברכאין.	24
קרבו שושבינים	ק ריבו שושבינין	25
הכינו קשוטים לכלה	עבידו תקונין	26
להרבות במיני מזונות	לאפשה זינין	27
ודגים עם עופות	ונונין עם רחשין	28
	תלמידי החכמים הם שושביני הכלה (השכינה).	25

תקונין – הם ההכנות לכבוד שבת.	26
ניקוד המילה זינין מתברר בשיר מתוך המשקל.	27
הדגים הם סמל הפריון ומנהג אכילתם בערב שבת קשור לדעה המקובלת מן הגמרא שעונתם של ת"ח בערבי שבתות. אפשר שגם "רחשין" מכוון לדגים. שכן תרגום אונקלוס על בראשית א, כ: "ואמר יי ירחשון מיא רחש נפשא חיתא ועופא דפרח על ארעא על אפי רקיעא דשמיא".	28

לרכוש שנשמות	לְ מְעַבְד נְשָׁמַתִּין	29
ורוחות חדשות	וְרוּחֵין סְדָתִין	30
בשלושים ושתים	בְּתַרְתֵּי וּתְלָתִין	31
ובשלושה שריגים	וּבְתַלְתָּא שְׁבַעִין	32

29 כאן מפורש רעיון הנשמה היתירה, שמקבלים בני האדם ביום השבת רעיון זה שכיח מאד בס' הזוהר (ר' למשל ח"ב קלה ע"ב – הוא הקטע שנוהגים חסידים לאמרו בערב שבת לפני תפילת ערבית – "וכולן מתעטרין בנשמתין חדתין"; וכן דף קלו ע"א, שם נזכרות גם הרוחות החדשות). עניין זה מקורו בגמרא – ביצה טז ע"א: "א"ר שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר (שמות לא יז) שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש".

31 אלה ל"ב נתיבות פליאות חכמה (מקורם הספרותי הוא בס' יצירה), שהם מקור הנשמה היתירה. ר' הקדמת תיקוני זוהר (ורשא 1866 דף יג ע"א) "... .. לב נתיבות ואיהי שבת, והיא שכינתא עלאה [בינה] דאיהי תורת חכם, ובה לב מבין, ואיהי נשמה יתירה בשבת [המלה לב רומזת גם ל"ב נתיבות החכמה]". משם יורדת הנשמה דרך שלושת העמודים המהווים את בנין הספירות (חסד, דין ורחמים) – והן שלושת השריגים. וראה ההערות להלן.

32 שלושה שריגים שבבראשית מ'י, תרגום אונקלוס – תלתא שבשין. (שבשין – נ"א – שבילין).
32-31 שלושים ושתים ועוד שלושת השריגים ביחד ל"ה והם רומזים ל"ה המלים שבקידוש (עיין שורה 55). ור' זוהר חב רז ע"ב: "קדושה דמעלי שבתא דא איהי קדושה דשבת בראשית. דהא אתקדש מתלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין. ובעינן לאדכרה על האי קדושה כללא דעובדא דבראשית ונייחא ברזא דתלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דאתכלילת בהו רזא דסהדותא דעובדא דבראשית דהיינו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם וגו' ויכל אלהים דאית בסהדותא דא תלתין וחמש תיבין תלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין. תלת דרגין דאינון שביעי שביעי [שלוש פעמים נזכרת המלה שביעי ב"ויכולו"] אית ביה רזא לעלמא

עלאה ורזא דעלמא תתאה ורזא דכל מהימנותא. תלת זמנין אלהים. חד עלמא תתאה וחד פחד יצחק וחד עלמא קדישא קדש קודשין". מתוך כך אפשר אולי לייחס את שלושת השריגים לספירות מלכות, גבורה ובינה. ולענין זה עיין גם הפיסקה מ"כוונות האר"י" המובאת בהערתי לשורה 55.

וכתרים שבעים לה	33	וְ עֶטְרִין שְׁבַעִין לָהּ
ומלך העליון	34	וּמֶלֶךְ דְּלַעְלָא
שיתעטר הכל	35	דִּיתַעְטֵר כָּלָא
בקדוש קדושים	36	בְּקִדְיֵשׁ קִדְיֵשִׁין

33 בד"ר – עלה במלה אחת ונראה שהצטרף מ-ע לה. בשאר הנוסחאות – ועטורין שבעים לה, ומצוי אף הנסח – ועטורין די לה, ואף – ועטורין די לה שלה. ולא גרסתי כך מפני המשקל ובמקורו בזוהר (ראה להלן) כתוב "עטורין", בלא ו' וכך נראה לי עיקר. ענין שבעים עטורי הכלה מקורו בזוהר ח"ב דף רה ע"א: "נקודה תתאה (היא השכינה) נהרא לסלקא לעילא (בשבת) בשפירו דעטורין שבעין חולקין יתיר וסבא דסבין אתער". ושבעים העיטורים כנגד שבעים מלות הקידוש, וראה שורה 55 ובהערה שם.

35-36 קדיש קדישין – כך בשער הכוונות; ובד"ר קודש קדשין, ואינו תואם את המשקל (אלא אם כן ננקד "קדשים" בשני קמצים כבעברית) ובכ"י אף – מקודש קודשין. הכוונה לכתר עליון (הוא סבא דסבין), אבל אפשר גם כן שהיא הבינה (והשווה להלן שורה 55 "בשבעין עטורין דעל גבי חמשין" - והם חמישים שערי בינה. ואמנם נקראת ספירה זו בס' הזוהר קודש קדשים). (ואולי הכונה ב"חמשין" לחמישים הברכות שנתברכו בהן האבות לפי חז"ל, הרמוזות במלת "כל" שבתורה. ושמה גם הביטוי "דיתעטר כלא" דכאן רומז לכך. וכך לפי קצת מפרשים.)

חקוקים ונעלמים	37	וְ שִׁימִין וְסְתִימִין
בתוכה כל עולמות	38	בְּגוּהַ פֶּל עֲלָמִין
אבל עתיק יומין	39	בְּרַם עֲתִיק יוֹמִין
הלא יבטוש בטוש	40	הֲלָא בְּטִישׁ בְּטִישִׁין

37	כל העולמות התחתונים מצויים בשכינה ונכללים בה בכוח, וחוקקים בה באופן רוחני (כך משמעות הביטויים רשים וסתים בס' הזוהר).
38	בגוה – בשער הכוונות: בגו; ומצוי גם הנוסח: בשוה (תיקוני שבת קראקא). ובכמה כ"י חסרה המלה.
39	ברם – בד"ר: דבה; וכך ברוב כ"י.
40	העולמות הגנוזים בשכינה יוצאים מן הכוח אל הפועל על-ידי בטישותיו של הפרצוף העליון הנקרא עתיק יומין (לפי דניאל ו ט). הפועל בטש (בעט) בא בלשון הזוהר בקשר לתהליך האצילות; דרגה גבוהה בסולם האצילות בוטשת בנמוכה ממנה ובכך גורמת לזו להוציא אל הפועל מה שגנוז בה בכוח, וכך נאצלת עוד דרגה אחת. כגון ח"א דף טו ע"א: "זהר סתימא דסתימין [הוא בוצינא דקרדינותא] בטש אורא דיליה [הוא כתר עליון] ואנהיר בהאי נקודה [חכמה] וכדין אתפשט האי ראשית [חכמה] ועביד ליה היכלא ליקריה ולתושבחתיה [היא ספירות בינה]". הנוסח בשיש במקום בטיש (כמה כ"י) מן הסתם שיבוש הוא.

41	יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ	יְהִי רְעוּהָ קַמָּה
42	שְׁתַּשְׂרֵה עַל עַמּוֹ	דְּתַשְׂרֵי עַל עַמָּה
43	הַמִּתְעַנֵּג לְשֵׁמוֹ	דִּיתְעַנֵּג לְשֵׁמָה
44	בְּמִינֵי מַתִּיקָה וְדַבֵּשׁ	בְּמַתְקִין וְדַבְּשִׁין

41	מלפני עתיק יומין.
42	תשרי – השכינה; נוסח אחר נפוץ: ישרי.
43	דיתענג – בד"ר ואף בכ"י – דיתענג.
44	הוא המנהג לאכול דברי מתיקה בשבת. וסרוג פירשו על דברי התורה המתוקים כדבש.

45	אֶרְוֹךְ בְּדָרוֹם	אֶ סִדְר לְדָרוֹמָא
46	מְנוֹרָה הַנְּעֻלָּמָה	מְנַרְתָּא דְסְתִימָא
47	וְשִׁלַּחַן עִם לֶחֶם	וְשִׁלְחָן עִם נֶהְמָא
48	בְּצִפּוֹן אֲדָשִׁין	בְּצִפּוֹנָא אֲדָשִׁין

45 אסדר – בשער הכוונות: אשוי (וכן גם בכ"י של הרב זלוטניק, נרות שבת כרך ד).

48-45 בבית המקדש עומדת היתה המנורה בדרום והשולחן עם לחם הפנים בצד צפון. וכך נהגו גם המקובלים בבתיהם בלילי שבתות כמוזכר ב"סדר של שבת" שבהנהגות האר"י וזאת לפי הוראת הזוהר (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י עמ' 340): "אנחנו משימים השלחן בע"ש לצד צפון ומנורה לצד דרום כמאמרם ז"ל שלחן בצפון וגו' (יומא כא ע"ב, מנחות פו ע"ב, בבא בתרא כה ע"ב)". ואכן דברי חז"ל בהקשר זה הם מן הטעמים החשובים למנהגם של המקובלים. בבא בתרא כה ע"ב: "א"ר יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום". המקובלים ראו א"כ במנהגם זה סגולה לחכמה ועושר; וכן מצאו בכך כדרכם סמליות קבלית: לפי דעה אחת שבתיקוני זוהר המנורה היא חכמה והיא משפיעה במלכות דרך ספירת החסד הנקראת דרום, ובשעה שמושפעת ממנה נקראת גם המלכות מנורה, והשלחן היא המלכות בשעה שמתגלית בה הבינה המשפיעה דרך גבורה (צפון). הקדמת תיקוני זוהר (הוצאת ורשה 1866 דף יג): "מנרתא דא רישא... ומנרתא לימינא ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים בגין דתמן מוחא ברישא. וחכמה במוחא שריא וביה נהיר מנרתא בגין דאיהו משחא דאתמר ביה שלחן בצפון, ודא שכינתא תתאה איהי מנרתא כד נטלא מימינא ושריא עליה חכמה ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים; וכד נטלא משמאלא דאיהי גבורה אתמר בה הרוצה להעשיר יצפין ושריא עליה בינה דאתמר בה ברכת ה' היא תעשיר". ענין זה מצוי בזוהר וגם כהוראת מנהג. אבל בקטע זה הסימבוליקה הקבלית שונה במקצת. המנורה היא ספירת בינה שחכמה כלולה בה, והשולחן היא המלכות שהרי עיקרה הוא דין (תיקוני זוהר תיקון כד, בהוצאה הנ"ל דף סח ע"א): "וצריך אתתא לאתקנא שרגא בליל שבת לימינא ואתחשיב לה כאילו תיקנה מנרתא בדרום ופתורא בצפון. ואנון שכינתא עלאה (בינה) ושכינתא תתאה. שכינתא עלאה מנרתא... בגין דחכמה תמן... פתורא אית לתקנא לה לגבי צפון ופתורא איהי שכינתא תתאה... ובביתא דלא אנון מתקנין אלין תיקונים בליל שבת אושפיזין אמרין לאו איהי דא דירה דישאל...". ור' זוהר ח"א דף ב ע"ב בהשמטות, דף כו ע"ב, וכן ר' אגרת הקודש המיוחסת לרמב"ן.

46 סתימא – הביטוי רומז לסמליות הקבלית של המנורה.

ביין תוך כוס	חַמְרָא גוֹ כָסָא	49
ואגודות הדס	וּמַדְנֵי אָסָא	50
לארוס וארוסה	לְאָרוּס וְאָרוּסָא	51
לחזק חלשים	לְאַתְקַפָּא חֲלָשִׁין	52

48-47 ושלחן עם נהמא בצפונא אדשין כך ברוב כ"י – בד"ר: ובפתורא נהמא בצפונא אדשין. ויש לפתרו מלשון (איוב לו טז): "ונחת שלחנך מלא דשן" כך מציע גם סרוג). ואחרים גורסים – ארשין – כמו ארשים – ארשום ואקבע; וכך פירש סרוג ותרגם ג. שלום. ומצוי מאוד הנוסח: ארשים. או: ארשים וארשין, ופירש בן מנחם ארשין = אשרין = אשרה. ואצל וינר וכן אצל אשר בן ישראל – מיטה (ארשין = ערסא!).

49 הוא יין הקידוש.

52-50 מסופר בגמרא (שבת לג ע"ב) על רשב"י ואלעזר בנו שראו בערב שבת "ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא [פרש"י: חבילות של הדס להריח בשבת] ורהיט בין השמשות. אמרו ליה: הני למה לך? אמר להו: לכבוד שבת. – ותסגי לך בחד? – חד כנגד זכור וחד כנגד שמור". בעשרת הדברות שבס' שמות כתוב: זכור את יום השבת, ובדברים – שמור. המקובלים פירשו תמיד: זכור – זעיר אנפין (שהרי הוא זכר, ובו קשורות מצוות עשה, והרי "זכור את יום השבת" נחשב בעיני חז"ל מצוה עשה – "זכרהו על היין") ושמור היא השכינה – מצות ל"ת (ר' ספר הבהיר סימן קפ-קפב וכן פירוש רמב"ן לשמות כ ח). א"כ הרי שתי חבילות ההדס הן כנגד "הארוס והארוסה" – קב"ה ושכינתיה; והרי גם לפני הכלה היו מרקדים עם אגודות הדס! (כתובות יז ע"א). ע"י אגודות ההדס מושכים המקובלים שפע מלמעלה ומחזקים שני פרצופים אלה שהיו חלשים יחסית בימות החול, וכן מתחזקים גם ישראל (וזה – להתקפה חלשין). ובאמת מנהג האר"י היה לקחת אגודות של הדסים בשבת, ונוספה לו גם כוונה אחרת על מה שפירשנו, כמבואר להלן (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, סדר של שבת, עמ' 340): "ואח"כ יש לנו מזומנים תרי מדאני אסא, ... ולוקח בעל הבית א' מימנו וא' לשמאלו של ימין כנגד זכור ושל שמאל כנגד שמור. ואומר הפיוט... אזמר בשבחין וכו', ומקיף השלחן.. אח"כ מתירים אותם האגודות ומסירין מתוכם המשולש... ויאמר: הא תלת אבהן דאינון בקישורא חדא ביסוד חי עלמין".

52 כך בשער הכוונות ובכ"י ירושלים 330, ואפשר גם לנקד את האלף בחיריק, ואז יהיה תרגומו: להתחזק. בד"ר הנוסח הוא "להתקפה", אך אלף במקום הא כסימן לבנין הגורם נוהג בזוהר וברוב ניבי הארמית.

נכתירם בכתרים	‡ עֵבֵד לֹוֹן כְּתָרִין	53
במלים נכבדות	כְּמֵלִין יְקִירִין	54
בשבעים עטורים	כְּשִׁבְעֵין עֲטוּרִין	55
שעל גבי חמישים	דְּעַל גְּבֵי חֲמִישִׁין	56

53 לון – בד"ר להו...

54-55 אלה הם דברי תורה, וביתר דיוק הם מילות הקידוש של ערב שבת שחישבו המקובלים ומצאו במספרם שבעים – ל"ה של ויכלו וגו', ול"ה של הקידוש וזאת כנגד יין (בגמטריה שבעים), וראה ענין זה בתקוני זוהר תחילת תקון כד. ועי"ז תתעטר הכלה בשבעים עיטוריה. ר' ההערה לשורה 31-32. וכן לשורה 33. המשך הפסקה מן הזוהר המובאת שם (בשורה 31, 32) כך היא: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו וכו' האי קדושא איהו בחד מתקלא לקבל סהדותא דמהימנותא ואינון תלתין וחמש תיבין אחרנין כמה דאית בויכלו. כלא סלקין לשבעין תיבין לאתעטרא בהו שבת דמעלי שבתא". שבת דמעלי שבתא היא השכינה ושבעים מלות הקידוש הן שבעים עיטוריה. ובס' כוונות האר"י (ונציה ש"פ) דף ג ע"א: "ידוע כי יש בויכלו וברכת קדוש ע' תיבין ועם יה דיום הששי [יום הששי ר"ת יה = 15] פה כמנין כוס [כוונתו כנראה עם הכולל] הם ה גבורות כנודע, וזולת זה תכוון ל-ל"ה תיבין שהם בויכלו לבדו שהם כנגד יניקת המלכות עתה מן המוחין קדושין והם לב נתיבות וג אלהים... ולזה כי בנו בחרת ואותנו קדשת הוא טעות גדול ולא שייך ביום שבת כי בנו בחרת אלא ביום טוב" [בחירת ישראל שייכת רק ליום טוב, שהתאריך שלו נקבע על ישראל המקדשים את החודש].

56 הם חמישים שערי בינה (על אפשרות פירוש אחרת ר' שורה 35 בהערה).

שְׁכִינָה תַתְעַטֵּר	שְׁכִינָה תַתְעַטֵּר	57
בִּשְׁשׁ הַלְחָם לְכָל צַד	בְּשֵׁית נְהִימִי לְסֵטֵר	58
בוֹיִם תַתְקַשֵּׁר	בְּנוֹיִן תַתְקַטֵּר	59
וּזְיִנִים הַנְכַנְסִים	וּזְיִנִין דְּכְנִיִשִׁין	60

57-60 בית זה חסר בד"ר ובדפוסים אחרים הוא בא לאחר הבית שאחריו. ואמנם מיותר הוא גם מצד האקרוסטיכון. ר. מרגליות (קרית ספר יז) מציע להעבירו לסוף השיר ואז יהיה האקרוסטיכון: אני יצחק לוריא בן שלמה אש(כנזי). אבל מקומו של הבית הוא כאן לפי כל הנוסחאות ונוסף על כך פתרון זה אפשרי הוא רק בשעה שגורסים בתחילת הבית האחרון א', אבל אם נגרוס ל' (כמו כאן) יצטרפו אולי האותיות העודפות ש' ל' לתחילת השם שלמה. דבר זה יש בו אולי כדי לסייע לעדות שלפיה: "זה הבית [כלומר הבית הבא, שביתין ושביקין] כתב הרב ראשונה ואחר כך כתב שכינתיה תתעטר הנ"ל ומחק בית זה". עדות זו מופיעה בתוך סוגריים לפני פירוש הבית דלהלן ("שביתין") בפירושו של ר' ישראל סרוג, נעים זמירות ישראל, בתוך חבל נביאים, ווארשא תרמ"ג. אך בדפוס הראשון של הפירוש (לבוב תקנ"ד) אין הערה זו מצויה. בנוסח הפירוש הנדפס בכרך אחד עם שער הייחודים וספר צדיק יסוד עולם, לבוב תרט"ו, משולבת ההערה (בתוך סוגריים) באמצע דברי הפירוש על הבית הבא ("שביתין"), בנוסח דלהלן: "זה הבית

נכתוב [!] ראשון' ואח"כ כתב האריז"ל שכינתיה תתעטר למתק הבית". אם לקבל עדות זו, אולי עשה כן האר"י גם בנוגע לבית האחרון ואז הנוסח בד"ר הוא מהדורא קמא. אפשר גם להזכיר כאן את דברי הרב זלוטניק (נרות שבת כרך ד) המעיד גם הוא שיש להשמיט דוקא את הבית "שביתין ושביקין", ומספר הוא ששמע בצעירותו טעם לדבר: במלה שביתין רמוז השם שבתי צבי... שכינתא: נ"א שכינתיה, ראה לעיל בהערה זו.

58 כך לפי הסדר שבמשכן. ככתוב (ויקרא כד ה-ח): "ולקחת סלת ואפית אותה שתים עשרה חלות... ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השלחן הטהור לפני ה'... ביום השבת ביום השבת יערכנו הכהן". ואכן כך נוהגים היו המקובלים לבצוע בשבת על שתים עשרה חלות. על ארבע בכל סעודה משלוש הסעודות – שתים עליונות ושתיים תחתונות כנגד זכור ושמור (ור' ע"כ בשיר של בוקר). ובערב שבת ערכו את כולן על השלחן שש לכל צד מסודרות בצורה קבועה ומסויימת. ומקור הדבר בספר הזוהר (ח"ג דף רמה ע"א, רעיא מהימנא): "זה השלחן אשר לפני ה' (יחזקאל מא כב) ז"ה יב אנפין. ואוף הכי מאן דאית ליה בעי לתקנא ולסדרא על פתוריה ארבע ככרות בכל סעודתא דשבת, לתלת סעודתי תריסר אנפין. ואי תימא לאו אינון אלא שית מדאורייתא משום לחם משנה, אלא לא ניכול למדכר ו' בלא חבריה ו'. שית מלעילא לתתא ושית מתתא לעילא, לקבל שית דרגין דכרסיא עלאה ושית דרגין דכרסיא תתאה, שית באתכסיא ושית באתגליא". כלומר שש כנגד שש הקצוות בעולם האצילות (זעיר אנפין), ושש כנגד ההיכלות של המלכות. והמקור הקרוב ללשון השיר הוא בתיקוני זוהר תיקון מז: "וצריך שית נהמן מהאי סטרא ושית נהמן מהאי סטרא" ובמקום זה ככרות הלחם הם אמנם כנגד אברי השכינה. ועל קיום הדבר הלכה למעשה בימי האר"י ראה מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, עמ' 330, 340, 342-3. וראה שיר של בקר שורה 13-16, ובהערות שם. לסטר – נ"א – לסדר.

59 הם ווי העמודים של המשכן. ורומזות עליהם גם שש החלות (ו = 6), ורמוזו כאן גם זעיר אנפין שהוא ו' של שם הויה. בתיקוני זוהר תיקון יט (דפוס ורשה 1866 דף מ ע"א) נדרשת צורת האות ה' (שהיא השכינה) כמקושרת ומחוברת משלושה ווים שהם תפארת (עם היסוד) וחסד וגבורה (הם המהווים את עיקר פרצוף זעיר אנפין). וכך השכינה מקושרת בוויין. ובהקדמת תיקוני זוהר מצינו דרוש על צורת האות ב' שאף היא השכינה (בית המקדש של מעלה) ושם מופיע הביטוי 'קישורא' בקשר לשלושת הווים המהווים את האות ב' והמזוהים גם עם ווי העמודים (המהדורה הנ"ל דף יב ע"ב): "וביתא דא אית ליה ג' גגין. ואנון תלת עמודים דסמכין לה ואנון ו'ו', עליהו אתמר – ווי העמודים וחשוקיהם כסף (שמות כז י). תלת עמודים אליון תלת אבהן דסמכין לביתא... קשורא דתלת עמודין דאנון ווי העמודים הוא חי עלמין [יסוד] וכל אנון סלקין תלת ווין לחושבן ח"י דאיהו צדיק יסוד עולם [18 = 3 x 6]".

60 וזינין דכנישין – פירש סרוג שהם המוחין המסומלים באות ז' הנכנסים לו' שהיא זעיר אנפין (וכך זינין הם בהקבלה לוויין). ופירשו אחרים שהם המינים השונים המכונסים בבית המקדש של מעלה. ואולי פירוש זינין הוא קשוטים כבערבית.

שובתים ופוסקים	שְׁבִיטִין וְשְׁבִיטִין	61
מטמאים הדוחקים	מְסֻבֵּי דְדָחִיקִין	62
כתות חבלה המצירות	חֲבִילִין דְּמַעֲיָקִין	63
וכל מיני כשפים	וְכָל זֵינֵי חֲרָשִׁין	64

61 כוחות ס"א אינם פעילים בשבת. ר' מדרש תהלים צב: "יום השבת – יום ששבתו מזיקין מן העולם". וכן ענשם של רשעים בגהינם נפסק ביום השבת כדאיתא בזוהר במקומות רבים וכן בגמרא סנהדרין סה ע"ב, פסיקתא רבתי פסקה כג.

62 דחיקין – כך בד"ר, ובכתבי יד, וכן פירש סרוג – שדוחקים את רגלי השכינה; אבל ברוב הנוסחאות וכן בשער הכוונות – דרחיקין, כלומר הרחוקים מן הקדושה.

63 חבילין – כך נקראים בזוהר כתות של מלאכי חבלה.

64 כמעט בכל הנוסחאות: וכל זיני חבושין (או חבישין), וכן פירש סרוג ותרגם ג. שלום – אסורים וכבולים ולפי זה הבין בן מנחם: זיני = כלי זין. ובשער הכוונות – חרשין, וכך נראה טבעי יותר. ובעיקר אחר שמצינו בזוהר את הצירוף – זיני חרשין; למשל (ח"ג דף קפד ע"ב): "ובזיני חרשין דקסדאל". ומלה זו קשורה תמיד לכוחות הטומאה.

לבצוע על הפת	לְ מְבַצֵּעַ עַל רִיפְתָא	65
כזית וכביצה	כְּזֵיתָא וְכְבִיצָא	66
נוקטת שתי יודין	תְּרִין יוּדִין נְקֻטָא	67
סתומים ומפורשים	סְתִימִין וּפְרִישִׁין	68

65 מכאן עד סוף השיר הופרד ברוב הסידורים וצורף לברכת המוציא, ולא דווקא של ערב שבת אלא בכל סעודות השבת. אבל אין ספק שהוא המשך השיר, והאקרוסטיכון יוכיח, וכן צורת השיר, משקלו, והחריזה. ובמקורות קדומים הוא בא בשלימותו.

68 החכמה סתומה ונעלמה והמלכות לעומתה גלויה ומפורשת.

שמן זית זך	מֶ שֶׁח זֵיתָא דְּכִיָּא	69
------------	--------------------------	----

שטוחנות ריחיים	דְּטַחְנִין רִיחָא	70
ומושכים נחלים	וְנַגְדִין נַחְלָא	71
בתוכה בלחישה	בְּגוּה בְּלַחֲשִׁין	72
	הוא השפע האלהי.	69
	הן הספירות נצח והוד.	70
	הן שש הספירות שמעל לשכינה. עליהן נדרש בספרות הקבלה (ס' הבהיר קעח) הפסוק (קהלת א ז): "כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא". והים הוא השכינה. ונגדין – בשער הכוונות דנגדין.	71
הלא נאמר רזים	הָ לָא נִימָא רְזִין	73
ודברים הגנוזים	וּמְלִין דְּגְנִיזִין	74
שאינם נראים	דְּלִיתְהוֹן מְתַחְזִין	75
טמירים וכבושים	טְמִירִין וְכְבִישִׁין	76
	הם סודות התורה.	73
	מתחזין – נ"א מפחזין.	75
	כבישין – במלה זו יש לדעתי רמז לדרש המפורסם של חז"ל הקשור לענייני תורת הסוד: "כבשים ללבושך (משלי כז כו) דברים שהם כבשוננו של עולם יהיו תחת לבושך" (חגיגה יג ע"א).	76
לעטר כלה	לְ אַעְטְרָה כְּלָה	77
בסודות של מעלה	בְּרִזִין דְּלַעְלָא	78
בתוך הלולה זו	בְּגוּ הַאי הַלּוּלָה	79
של מלאכים קדושים	דְּעִירִין קְדִישִׁין	80

- 77 לאעטרה – כך ברוב כתבי היד. ובדרך כלל נדפס איעטרת (ואינו מתאים למשקל), ובשער הכוונות: "אעטר ית כלה", ואינו נראה שהרי בית זה קשור לקודם ושינוי הנושא נראה בלתי טבעי. ונ"א לעטר ית. דברי התורה ע"ד הסוד הם המעטרים את השכינה. בענין עיטור השכינה בשבת ר' זוהר חב דף רד ע"ב, ור' גם בשיר של בוקר. ובענין האקרוסטיכון ראה שורה 57 בהערה.
- 79 האי הלולה – כך נקרא יום השבת בס' הזוהר; למשל ח"ג צד ע"ב: "למלכא דעביד הלולא לבריה יחידיה", "ההוא יומא הלולא דמלכא במטרוניתא". ומשמעותה המקורית של מלה זו (בגמרא) – חתונה.
- 80 עירין קדישין – הם המלאכים לפי דניאל ד י. אולי הכוונה למלאכים המלווים את האדם לביתו בשבת לפי הגמרא (שבת קיט ע"ב). ואולי הם הקב"ה ושכינתיה שהם המלך והמטרוניתא (ר' ההערה הקודמת).

לאחר השיר נהגו המקובלים לומר דבר נוסח זה (נדפס ברוב הסידורים, ונראה שאינו משל האר"י):

ויהא רצון מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא דיתמשך טלא עלאה מנה למלא רישה דזעיר אנפין ולהטיל בתקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברעו ובחזותא דכלא. ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא וחסדא בנהירו עלאה ברעותא וחסדא עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים אלי ועל כל בני ישראל עמה, ויפרקנו מפל עקתין בישין דניתון לעלמא. ויזמין ויתיהב לנא מזונא ופרנסתא טבתא ממזלא דכל מזוני בה תליא. וישזבנו מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם, וייתי לנא ולכל נפשתנא חנא וחסדא וחי אריכי ומזוני ריחי ורחמי מן קדמה. אמן כן יהי רצון, אמן ואמן.

תרגום:

ויהי רצון מלפני העתיק קדוש-כל-קדושים טמיר-כל-טמירים הסתום והנעלם מכל, שיתמשך טל עליון ממנו למלא ראשו של קצר אפיים ולהטיל בשדה תפוחים קדושים במאור פנים ברצון ובחזות הכל. וימשך מלפני העתיק קדוש-כל-קדושים טמיר-כל-טמירים הסתום והנעלם מכל, רצון ורחמים חן וחסד באור עליון ברצון וחדוה עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים אלי ועל כל בני ישראל עמו, ויגאלנו מכל צרות רעות הבאות לעולם. ויזמין, ויינתן לנו מזון ופרנסה טובה מן המזל שבו כל המזונות תלויים, ויצילנו מעין הרע ומחרבו של מלאך-המות ומדינה של גיהנם, ויבוא לנו ולכל נפשותינו חן וחסד וחיים ארוכים ומזונות ברוחה ורחמים מלפניו. אמן כן יהי רצון. אמן ואמן.

זמר לסעודה שניה

אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התקינו סעודת
דְּמְהִימְנוּתָא וְשְׁלִימְתָא	האמונה השלימה
סְדוּתָא דְּמִלְפָּא קְדִישָׁא.	חדות המלך הקדוש.
אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמִלְפָּא.	התקינו סעודת המלך.
דָּא הִיא סְעוּדָתָא	זו היא סעודת
דְּעֵתִיקָא קְדִישָׁא.	העתיק הקדוש.
וְזַעִיר אַנְפִּין	וקצר אפיים
וְחָקֵל תְּפִיחִין קְדִישִׁין	ושדה תפוחים קדושים
אַתְּוּ לְסַעְדָּה בְּהֵדָה.	באים לסעוד אצלו.

משקלו של השיר כמשקל הקודם V - - - - וחריזתו שא בסופי הבתים נוסף לחריזה הפנימית. וחתום בראשי הבתים: אני יצחק לוריא.

1	א	סְדָר לְסַעוּדָתָא	אערוך הסעודה
2		בְּצַפְרָא דְּשַׁבְּתָא	בבוקר השבת
3		וְאַזְמִין בְּהַ הַשְּׁתָּא	ואזמין בה עתה
4		עֵתִיקָא קְדִישָׁא	את העתיק הקדוש

- 2-1 כך בשער הכוונות. ובד"ר אסדר סעודתא צפר דשבתא, ובכ"י אסדר סעודתא, ובכ"י של הרב זלוטניק אסדר סעודתא לצפרא דשבתא, בחרתי בנוסח ההולם ביותר את המשקל.
 3 ואזמין – בקצת נוסחאות – ואזמן.
 4 עתיקא – הניקוד למרות הדקדוק מפני המשקל. וכך גם בשורה 48. ובשיר המנחה שורה 26.

אורו ישרה בה	הַ הַרְה יִשְׂרֵי בַה	5
בקידוש הגדול	בְּקִדּוֹשׁ רַבָּה	6
ומן היין הטוב	וּמִחֲמֵרָא טָבָא	7
שתשמח בו הנפש	דְּבַה תְּחַדֵּי נַפְשָׁא	8

6 קדושה רבה – כך נקרא כבר בפי הראשונים הקידוש של בוקר מפני שעיקרו בורא פרי הגפן, וקידוש כזה נקרא קדושה רבה לפי הגמרא (פסחים קו ע"א). וכבר נתן הרמב"ן טעם ע"ד הקבלה לכך שדווקא קידוש הבוקר נקרא כך (והרי מצות קידוש היום הוא דווקא בערב) וזאת כיוון שיום השבת הוא כנגד ספירה גבוהה יותר מאשר ליל השבת (עיין פירוש רמב"ן לשמות כ ח).

7 ומחמרא טבא – כך בד"ר. במהדורות אחרות – ובחמרא, ואינו מתאים למשקל. לפי פירוש סרוג מרמזת המלה טבא לכך שישן זה הוא מצד החסדים, שהרי בדרך כלל יין עיקרו דין.

ישלח לנו את יופיו	יִ שְׂדַר לָן שְׂפָרָה	9
ונחזה בכבודו	וְנַחֲזֵי בִיקָרָה	10
ויראנו סודו	וְיַחֲוֵי לָן סִתְרָה	11
הנאמר בלחישא	דְּמַתְמַר בְּלַחֲשֵׁא	12

9 שפרה – פירש סרוג – שופרו; כלומר שופרו של משיח שמקורו בספירת החירות – בינה. ופירש ר' יעקב הלוי שהוא ריח טוב המשתלח בתבשיל ביום השבת לפי חז"ל (שבת דף קיט ע"א).

11 ויחזי – כך ברוב כתבי היד, ומצוי אף ויחזי לן סתריה, אבל ויחזי עדיף מצד המליצה שלא לחזור פעמיים על אותו פועל. ולפי כ"י של הרב זלוטניק (ועוד) – ויגלה לון סתרי.

12 דמתמר – כך ברוב כתבי-היד, ובדפוסים – דאתמר דאתמר. בד"ר – דמימר; ולפי בן מנחם יש גורסין – דאמר; ונ"א בכ"י – דאתאן. בלחישא – תורת הסוד נמסרת מפה לפה בלחישא, כפי שמצינו בב"ר פרשה ג סי' ד: "ר' שמעון בן יהוצדק שאל לר' שמואל בר נחמן... מהיכן נבראת האורה. א"ל מלמד שנתעטף בה הקב"ה... אמרה לו בלחישא. א"ל מקרא מלא הוא... ואת אמרת לי בלחישא אתמהא. א"ל כשם ששמעתיה בלחישא כך אמרתיה בלחישא".

יגלה לנו הטעמים	יִ גְלִי לָן טַעְמֵי	13
-----------------	----------------------	----

שבשתיים עשרה חלות	דְּבַתְרִיסַר נְהִמִי	14
שהינם אות בשמו	דְּאֵנוֹן אֶת בְּשִׁמָּה	15
כפולה וקלושה	כְּפִילָה וְקְלִישָׁא	16

13 טעמי – בשער הכוונות טעמיה. ורמז כאן למה שאמר הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק מה: "אבל השלחן והיות עליו הלחם תמיד, לא אדע בו סבה" (עמד על כך טוביה וכסלר בספרו "צפונות במסורת ישראל").

14 דבתריסר נהמי – ר' שיר של ערב, שורה 58.

15 את בשמיה – היא אות ו' שבשם הויה. ופירש סרוג שהיא יסוד של אדם קדמון.

16 כפילה – אות ו ערכה 6, וכפולה הרי היא 12 כנגד תריסר נהמי. ופירש סרוג שהו' (יסוד דא"ק) נבקעת לשניים ע"י האור הגדול והופכת כפולה. ובשער הכוונות הנוסח קפילא. קלישא – האור ו היא הדקה שבכל האותיות, ודבר זה מרמז על מעמדה הנעלם באלוהות. ופרשו: קלישה – פשוטה, כלומר בלתי מוכפלת (בניגוד לכפילה). והיא בחינתה השניה של הו' ורומזת הן לסוד שנים עשר צירופים של שם הויה שהם תריסר חלות והן לסוד שש קצוות שהם כנגד שש הלחם שבצד אחד. ולדעת אחרים קלישה היא יעקב הקטן שבאבות שיצאו ממנו שנים עשר שבטים. ור' סדר של שבת שבהנהגות האר"י (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, עמ' 340): "מתקנין השלחן מע"ש בשנים עשר ככרות כנגד ו"ו של שם הויה, היינו משם בן שהיא כפולה כזה – ו"ו, והיינו יב". (שם בן – הוא שם הויה במילוי ההין, כזה: יוד הו הו הו הו הו - בגימטריה 52 = בן. והיא צורת המילוי היחידה שבה האות ו' נכתבת וו, ולא ואו, ויו).

צרור של מעלה	צָרֹרָא דְלַעֲלִיא	17
שבו חיי הכל	דְּבָה חַיֵּי כֹלָא	18
ויתרבה החיל	וְיִתְרַבֵּי חֵילָא	19
ותעלה עד הראש	וְתַסְקַ עַד רִישָׁא	20

17 צרורא דלעילא – הוא צרור החיים (שמואל א, כה כט), והמקובלים זיהו אותו עם הספירות בינה, תפארת ומלכות (ר' רמ"ק פרדס רימונים שער ערכי הכינויים ערך זה). לפי סרוג הכוונה כאן ליסוד (הקשור בתפארת) של עתיקא קדישא שמשם מקור השפע לפרצופים התחתונים. ואולי הכוונה כאן למלכות שהיא כפי הנראה הנושא של "ותסק עד רישא".

19 ויתרבי – כך בשער הכוונות; ובדרך כלל הנוסח – דיתרבי. ומלה זו מעוררת אסוציאציות של שמן (המסמל באופן קבוע את השפע האלוהי) שכן תרגום של שמן המשחה הוא משח רבו (ור' שורה 37). חילא – הוא השפע האלוהי.

20 לפי סרוג נושא המשפט היא השכינה; והיא, בעזרת השפע מעתיקא קדישא, גדילה ביום השבת והופכת להיות בקומה שווה לקומתו של זעיר אנפין. וזה עד רישא כלומר ראשו של זעיר אנפין. נ"א – ויסק. ובכתבי יד – ותסיק על רישא.

שמחו קוצרי שדה	ה דו חצדי חקלא	21
בדיבור ובקול	בדיבור ובקלא	22
ומללו מלה	ומללו מלה	23
מתוקה כדבש	מתיקא כדבשא	24

21 חצדי חקלא – בשער הכוונות ובכ"י – מחצדי (וכך הוא לשון הזוהר, ושינהו האר"י מפני המשקל). והם תלמידי חכמים (המקובלים) אשר עובדים את השדה (היא השכינה – חקל תפוחין קדישין) ומנקים אותה מקוצים ועשבים שוטים (כוחות סטרא אחרא), או, לפי פירוש אחר, קוצרים ומורידים ממנה נשמות. ויש כאן רמז ל"שמחת בקציר" (ישעיהו ט ב).

22 אלה הם דברי תורה שמרחיב עליהם את הדיבור בבתיים הבאים. הדיבור לפי דעת המקובלים הוא כנגד השכינה והקול כנגד ספירת התפארת.

23 ומללו – נוסח נפוץ בכ"י – ומלולא.

24 מתיקה – כך בד"ר (וההמשך בדובשא ונראה טעות דפוס); ובשאר המהדורות הנדפסות – במתיקה וקשה מצד הלשון והמשקל. מלה מתוקה כדבש הוא כינוי לדרוש בתורת הסוד, כפי שדרשו חז"ל את הפסוק (שיה"ש ד יא) "דבש וחלב תחת לשונך" (חגיגה יג ע"א). ובשער הכוונות כתוב במקום "מתיקה כדבשא" "דחפיא בלבושא" – כלומר המכוסה בלבוש. וגם כאן הכוונה לדברי קבלה, שיש בהם צד חיזוני וצד נסתר.

לפני רבון עולמים	דם רבון עלמין	25
במלים נעלמות	במלין סתימין	26
תגלו דברים	תגלון פתגמין	27
ותאמרו חידושי תורה	ותימרין חידושי תורה	28

הוא עתיקא קדישא.	25
הם דברי קבלה.	26
ותימרון: נ"א – דגלין.	27

לעטר השלחן	לְ עֵטֶר פְּתוּרָא	29
בסוד יקר	בְּרִזָּא יְקִירָא	30
עמוק וטמיר	עֲמִיקָא וְטַמִּירָא	31
ולא דבר פרסום	וְלֹא מִלְתָּא אֲוִשָּׂא	32

שלחן השבת רומז לשכינה שיש לעטר אותה בשפע מעתיקא קדישא (סרוג).	29
מלתא אושא – ערובין צז ע"ב: "אושא מלתא דשבת", כלומר דבר שהתפרסם. ובגמרא הדבר המפורסם הוא ענין זלזול בקדושת יום השבת. ופירש סרוג שהשפע שמקורו בעתיקא קדישא נשאר בתחום האצילות (הנקרא תחום שבת) ואינו יורד למטה מן השכינה, ולפיכך איננו "מלתא אושא".	32

ואלה הדברים	וְ אֵלִין מְלִיא	33
יהיו לרקיעים	יְהוּן לְרְקִיעֵיא	34
ושמים חדשים	וְשָׁמַיִן וְשָׁמַיִיא	35
אזי אותו שמש	בְּכֵן הֵהוּא שְׁמֵשָׁא	36

לפי זוהר נארגים מדברי התורה רקיעים חדשים, וזאת ברצון עתיק יומין ובעזרתו. זוהר ח"א ד ע"ב: "ובכל מלה דאתחדש באורייתא על ידא דההוא דאשתדל באורייתא עבד רקיעא חדא... בההיא שעתא ארח עתיק יומין בהאי מלא וניחא קמיה מכלא. נטיל לההיא מלה... ואתעבידא רקיעא חדא. וכן כל מלה ומלה דחכמתא אתעבדין רקיעין קיימין בקיומא שלים קמי עתיק יומין והוא קרי לון שמים חדשים... ועל דא כתיב (ישעיהו סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו' – עשיתי לא כתיב אלא עושה דעביד תדיר מאנון חדושין ורזין דאורייתא. ועל דא כתיב (שם נא טז) ואשים דברי בפיך... לנטוע שמים וליסוד ארץ – השמים	34
--	----

לא כתיב אלא שמים". וברור הקשר של ענין זה דווקא לסעודה זו שהרי היא כנגד עתיק יומין. לרקיעיא – בשער הכוונות ובכמה סדורים – ברקיעיא. ומספר הזוהר מתברר שאין כל מקום לתיקון כזה.

36-35 חדתין ושמיא בכך ההוא שמשא – כך בד"ר גם כן לקטע הנ"ל שבזוהר (שמים חדשים), והסוף קושר לבית הבא. בכך – פירושה של מלה זו בארמית וכן בלשון חז"ל הוא אז. השה בתפילת ימים נוראים: "ובכך צדיקים יראו וישמחו" וכיו"ב, וכן ראה תרגומה הארמי של מלת אזי בתהילים קכד ג-ה, ועוד. ובשער הכוונות ובדפוסים המאוחרים: "ותמן מן שריא הלא ההוא שמשא". ואינו נראה לי לא מצד הסגנון (השאלה הריטורית) ולא מצד הענין (אומנם לפי הזוהר שם, דברי התורה לפני שעולים ואורגים את העולמות של עתיקא, נחים הם על ראשו של "צדיק חי עלמין", שאפשר לזהותו גם עם השמש, הוא זעיר אנפין). וסרוג פירש נוסח קרוב לשל ד"ר: "חדתין ושמיא בכך ההוא שמשא".

35 חדתין – כך צ"ל לפי המשקל, על צורות דקדוקיות מעין זו ראה לעיל בשיר הערב, שורה 19.
 36 שמשא – הוא זעיר אנפין.

שמן המשחה עוד ירבה	רְ בּוּ יְתִיר יִסְגִי	37
למעלה מדרגתו	לְעֵילָא מִן דְרָגָה	38
ויקח בת זוגו	וְיִסֵב בַּת זוּגָה	39
שהיתה פרושה	דְהָת פְרִישָא	40

37 משח רבו – כך תרגם אונקלוס את הביטוי – שמן המשחה. והוא השפע האלוהי הבא על זעיר אנפין ומקורו בעתיקא קדישא. רבו קשור גם למלה הרבה, ויש לראות בצירוף "רבו יתיר יסגי", כעין משחק מלים.

38 ביום השבת רב השפע המגיע לזעיר אנפין יותר מדרגתו בימות החול.
 39 היא השכינה.

40 כל ימות החול פרושה היתה השכינה מבעלה (קב"ה). ואילו בשבת, בעזרת השפע הבא מעתיקא קדישא, מתחדש הזיווג ביניהם. דהוא – ניקדתי למרות הדקדוק מפני המשקל. ואולי כוונתו למעין צורת בינוני.

אני ארחץ ידי	דִי אֶסְחִי אֲנָא	41
אצל כלי אחד	לְגַבִי חַד מְנָא	42

לצד האחר	לְסֵטְרָא חוֹרְנָא	43
שאינ בו ממש	דְלִית בֵּיה מְשָׁא	44

48-41 בסידורים ובדפוסים המאוחרים ניתקו שני בתים אחרונים אלה ממקומם וצירפום לסדר נטילת ידיים במים אחרונים בסוף כל אחת מסעודות השבת בהתאם לענינם של הבתים. ושייכים הם בלי כל ספק למקום זה בשיר, וצורת הבתים, המשקל, החריזה והאקרוסטיכון יוכיחו, ובמהדורות ראשונות הובאו ברציפות לשיר. ובשער הכוונות כתוב לפני הבית: "קודם שיטול מים אחרונים יאמר זה", וכגון שזה גם בד"ר.

41 היא נטילה של מים אחרונים.

42 וזאת לקיים מה שאמרו חז"ל (חולין קה ע"א): "אין נוטלין מים אחרונים אלא בכלי".

43 לפי חז"ל (שם) מים אחרונים כוונתם להעביר את הזוהמה מן הידים והוא מלח סדומית שמסמא את העיניים, וכן להעביר רוח רעה השורה על הידים. והמקובלים נתנו טעם לדבר, לתת לס"א את חלקו (הזוהמה) כדי שלא יקטרג (כדוגמת רעיון שעיר המשתלח). וכן אמרו חז"ל (שם) וכן עירובין יז ע"ב) "מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה", ואף בהבדל זה ובמלת חובה מצאו המקובלים רמז לכוחות הטומאה; וכן אין מברכים במים אחרונים על נטילת ידיים, שכן, לפי המקובלים, אין ברכה בכוחות ס"א. וזה לשון הזוהר ח"ב קנד ע"ב: "לבתר דאכיל בר נש ואתענג אצטריך למיהב חולקא דתמצית לההוא סטרא (כוחות הרע), ומאן איהו, מים אחרונים ההוא זוהמה דידין אצטריך למיהב לההוא סטרא חולקא דאצטריך ליה וע"ד ודאי אנון חובה... וע"ד לא אצטריך לברכה כלל דהא ברכה לאו איהו בההוא סטרא". וכן ר' זוהר ח"ג קפו ע"ב וכן זוהר חדש, רות, הוצאת הסולם סימן תקע"ז. ולפיכך נוהג בין המקובלים ונדפס בכמה סידורים לומר קודם נטילת ידיים במים אחרונים פסוק "זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל" (איוב כ כח). חורנא – נ"א חורינא, אחרינא ועוד; ויש כאן אולי גם רמז לביטוי מים אחרונים.

44 ממשא – כך בד"ר והיא הצורה הארמית. ובמקומות רבים נכתב ממשא כבעברית. לפי קבלת האר"י אין ממש בסטרא אחרא מצד עצמו, ורק הניצוצות האלוהיים הם המחיים אותו. וכן קשור הביטוי אולי גם הוא למים האחרונים, שכן אמרו חז"ל (עירובין צז ע"ב): "מים אין בהם ממש".

אזמן בשלושה	אַ זְמַן בְּתֵלְתָא	45
בכוס של ברכה	בְּכֶסֶא דְבְרִכְתָּא	46
לעילת העילות	לְעֵלְת עֵלְתָא	47
העתיק הקדוש	עֵתִיקָא קְדִישָׁא	48

- 45 הוא זימון של ברכת המזון. לפי דעת הזוהר אין מברכין ברכת המזון על כוס יין אלא בשלושה אנשים. זוהר ח"ג רמו ע"א: "פחות משלושה לא צריך כוס לשלושה צריך כוס" וכן ח"ב קנז ע"ב: "כוס של ברכה לא הווי אלא בתלתא" ומובא שם בניצוצי זוהר משם האר"י שיחיד לא יברך על הכוס. (ועיין גם זוהר חדש הוצאת הסולם סי' תקפ"א).
- 46 כוס של ברכת המזון.
- 47 ביטוי פילוסופי, והמקובלים ייחסוהו לעתיקא קדישא. נ"א – לעילא עילתא.
- 48 עתיקא – הניקוד בהתאם למשקל, וכך גם בשורה 4. וכן שיר המנחה, שורה 26.

זמר לסעודה שלישית

אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התְּקִינּוּ סְעוּדָת
דְּמְהִימְנוּתָא וְשְׁלִימְתָא	הַאמוֹנָה הַשְּׁלִימָה
סְדוּתָא דְּמַלְכָא קְדִישָׁא.	חֲדוּת הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ.
אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמַלְכָא	התְּקִינּוּ סְעוּדָת הַמֶּלֶךְ.
דָּא הִיא סְעוּדָתָא	זוֹ הִיא סְעוּדָת
דְּזַעִיר אַנְפִּין.	קָצֵר אַפִּיִם.
וְעֵתִיקָא קְדִישָׁא	וְהַעֲתִיק הַקְּדוֹשׁ
וְחַקְל תְּפִיחִין קְדִישִׁין	וְשֹׁדָה תְּפִוּחִים קְדוּשִׁים
אַתְּוּ לְסַעֲדָה בְּהַדָּה.	בְּאִים לְסַעוּד אַצְלוּ.

על עניינה של הכרזה זו והערות לה – ראה בפתחה לשיר של ערב..

משקל השיר V - - - וחריזתו פין בסופי הבתים נוסף לחריזה הפנימית. בראשי הבתים חתום יצחק לוריא. הבית הראשון אינו שייך לאקרוסטיכון, ואף דרך חריזתו שונה.

בְּנֵי הַיְכָלָא	1	בני היכל
דְּכִסְפִּין	2	הנכספים
לְמַחְזֵי זִיו	3	לראות בזיו

1 בני היכלא – הם המקובלים, ובעיקר מי שמקיים שלוש סעודות השבת כהלכתן. לפיכך דווקא בעת סעודה זו, סעודת המנחה, מכנה אותם המשורר כך, שהרי בזאת משלימים הם את סעודות היום. וכך כתוב בס' הזוהר (ח"ב דף פח ע"ב): "ומאן דפגים חד סעודתא מנייהו... אחזי גרמיה... דלא מבני היכלא הוא". וההיכל היא השכינה, והשווה את הכינוי "חצדי חקלא" (שורה 21 של שיר הבוקר) המייחס גם הוא את המקובלים אליה.

2 דכסיפין – הניקוד מפני המשקל.

3 למחזי – נ"א למחמי.

4 זעיר – רק בדפוסים מאוחרים מצוי הנוסח דזעיר, והוא אף מנוגד למשקל.

5 יהיו נא כאן הון הקא ?

6 בזה השלחן בְּהַאי תְּפָא

7 שבו מלך דְּבַה מְלָפָא

8 בגלופים בְּגִלּוּפִין

6 שלחן השבת מסמל את השכינה.

7 דבה מלכא – בד"ר ובה, ובסידורים רבים דבי מלכא (בית המלך).

8 בגלופין – המלך (הוא זעיר אנפין) מצוי וגנוז בשלחן השבת (ספירת המלכות) בחקיקות ופתוחים רוחניים ונעלמים. וזוהי משמעות המלה ושורש גלף בכלל בס' הזוהר; כגון (ח"א א צ ע"א) "ותמן אתרשימו ואתציררו אתוון בגלופייהו". ממקום זה שבשיר של האר"י התפתחה למלה בגלופין משמעות של שכרות קלה. התפתחות זו חלה כנראה בפי החסידים (ושמא כדרשה של דופי של המשכילים?) שנהגו כידוע לשתות י"ש בעת סעודה שלישית של שבת שהושר בה שיר זה. המלה בגלופין נדרשה כך בדרך הבדיחה, שכן בשעת שכרות מצוי האדם בכעין מצב רוחני עליון. ור' מ. צ. קדרי, מירושת לשון ימי הביניים, 106-109.

9 רצו מאד בּוּ לְחָדָא זְ

10 בזה הויעוד בְּהַאי וְעָדָא

11 בתוך עדת מלאכים בְּגוּ עִירִין

12 וְכָל גְּדָפִין וְכָל כַּנְפִּיִּים

9 צבו לחדא – בס' סידורו של שבת מפורש: "רצו לעורר שמחה וחדווה", כלומר המלה לחדא נתפסה כאילו היה כתוב לחדאה, בנין שני שרש חדה), והנכון – לחדא = מאד.

13 חָ דוּ הַשְׁתָּא שִׁמְחוּ עֵתָה

14 בְּהַאי שְׁעָתָא בְּזוּ הַשְׁעָה

15 דְּבַה רְעוּא שְׁבַה רְצוּן

16 וְלִית זַעְפִּין וְאִין זַעַף

13 חדו – בשער הכוונות – חמו (= ראו).

15 לפי הקבלה בכל ימות החול שעת מנחה היא עת דין (יצחק שמידתו דין תיקן כידוע תפילת מנחה), ואילו שעת מנחה של שבת נקראת עת רצון, שכן מה מתגלה רעוא דרעוין (רצון הרצונות) שהוא מצחו של עתיקא קדישא (שורה 27), ואין לכוחות הדין וכל שכן כוחות סטרא אחרא אפשרות לפעול, ועל ענין זה מיוסדים הבתים הבאים. וכתוב בזוהר ח"ב פה ע"ב: "בכל שתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין. אבל ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה וכל דינין מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכלא". לפיכך אומרים בתפילת מנחה של שבת "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" וגו' (תהלים סט יד). ור' שורה 27 ובהערה שם, ור' שיר הערב שורה 17, 61.

17 קָ רִיבּוּ לִי קָרְבוּ אֵלַי

18 חָזוּ חֵילִי רְאוּ כוּחִי

19 דְּלִית דִּינִין שְׂאִין דִּינִים

20 דְּתַקִּיפִין הַתְּקִיפִים

17 כך אומר זעיר אנפין (ואולי הזדהה עמו האר"י).

18 נ"א – ליחדי חילי.

לחוץ נוסעים	לָ בַר נְטָלִין	21
ולפנים אין באים	וְלֹא עֲלִין	22
אותם כלבים	הַנִּי פְלָבִין	23
החצופים	דְּחֻצְפִין	24

לבר – לחוץ מתחום הקדושה הנקראת גם תחום שבת. נ"א – ובר.	21
כלבין – בד"ר קלבין, ובשער הכוונות כלבי, וכך נקראים בס' הזוהר כוחות סטרא אחרא.	23
הנקוד – לפי המשקל.	24

והנה אזמין	וְ הָא אֲזַמִּין	25
עתיק ימים	עֲתִיק יוֹמִין	26
את מצחו, עד	לְמַצְחָה עַד	27
יהיו חולפים	יְהוֹן חֻלְפִין	28

אולי יש לתרגם כעבר גוף שלישי: "והנה הזמין", כשהנושא הוא עתיק יומין והמושא הוא מצחו (כך הציע גרשם שלום ז"ל, בהערה בכתב ידו על גב מאמר זה).	25
עתיק – ניקודו לפי המשקל, ור' שיר של בוקר שורה 48, 4.	26
למצחה – בדפוסים המאוחרים בלבד נדפס לפעמים חלף זאת הנוסח למנחה, והוא שיבוש ובכתבי יד מצוי גם הנוסח – לנצחה (ואפשר לישב זאת). מצחו של עתיק יומין הוא הנקרא רצון (רעוא דרעוין), כאשר עולות תפילותיהם של ישראל הוא מאיר במצחו של זעיר אנפין (שעיקרו דין ונקרא בזוהר מצחא דגלגלתא) ואז נקראת שעת רצון ובטילים כוחות ס"א וזה לשון הזוהר (אדרא רבה, ח"ג קלו ע"א-ב): "מצחא דגלגלתא אשגחותא דאשגחותא... ותאנא כד אתגליא האי מצחא אתעררו כל מאריהון דדינא... בר ההיא שעתא כד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי, גלי מצחא דרעוא דרעוין ונהיר בהאי זעיר אפין ואשתכיך דינא... וכדין אתקרי עת רצון, וכל שעתא ושעתא דדינא תלי והאי מצחא דזעיר אפין אתגליא, אתגליא מצחא דעתיקא דעתיקין ואשתכיך דינא ולא אתעביד". בענין גילוייו של מצח זה בשעת מנחה של שבת לפי הזוהר ר' שורה 15 וההערה שם. וטעם הדבר ברור גם מקטע זה, שהרי דוקא בזמן המועד לדין מתגלה מצח הרצון.	27

רצון שלו	ר עו די לה	29
שגילהו	דגלי לה	30
לבטל	לבטלה	31
כל קליפות	לכל קליפין	32

	רעו די לה – ר' ההערה הקודמת.	29
	בכ"י הרב זלוטניק כתוב דיגלי. לה – אולי לו, כלומר לזעיר אנפין.	30
	הקליפות הן כוחות ס"א. הן נקראות כך כי הן מקיפות את הקדושה כקליפות המקיפות את האגוז. הן (ארבע במספר) נקראות בשמות ארבעת הכוחות שראה יחזקאל לפני המרכבה: רוח סערה, ענן גדול, אש מתלקחת ונגה סביב (יחזקאל א ד). לכל – נ"א – בכל, ואף – לבטולי כל קליפין.	32

יתן אותם	י שוי לון	33
בנקרתם	בנקבהון	34
וייטמנו	ויטמרון	35
בתוך סלעים	בגו כפין	36

	בנקבהון – נקבא דתהומא רבה (נקרת תהום רבה) היא מקום משכנם של הקליפות שם חייבות הן להסתגר ביום השבת שמתגלה בו רעוא דרעוין. זוהר ח"ב רג ע"ב: "כדין מתקנין ישראל לתתא ומסדרין סעודתין ומתקנין פתורין... כיון דבטש ביה מתגלגלן ההוא שלהובא וההוא מדורא ועאלין בנוקבא דתהומא רבה ואתמרן ויתבת תמן..ויתיב תמן עד דנפיק שבתא".	34
--	--	----

כי כך עתה	א רי השתא	37
בשעת מנחה	במנחתא	38
בחדוותו	בחודותא	39
של קצר אפיים	דזעיר אנפין	40

השורה האחרונה חורגת קצת מן המשקל. אמנם בן מנחם גורס "זעיר" בלא ד', אך לא מצאתי לו יסוד אף באחת מן המהדורות ולא בדרך הלשון הארמית המחייבת את הד'.

לאחר הסעודה נהגו לומר את הכרזתו של ר' אבא (זוהר ח"ב פח ע"ב):

השלימו סעודת האמונה   אשלימו סעודתי דמהימנותא

או בנוסח אחר:

השלימו סעודה זו	אשלימו סעודתא דא
של האמונה השלימה	דמהימנותא שלימתא
של זרע קודש ישראל.	דזרעא קדישא דישראל